

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง ประสิทธิภาพการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดแพร่ คณะผู้วิจัยได้
กำหนดกรอบแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้
ดังนี้

- 2.1 แนวคิดว่าด้วยเรื่องพระพุทธศาสนากับการศึกษาในสังคมไทย
- 2.2 พัฒนาการหลักสูตรการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
- 2.3 กรอบสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
 - 2.3.1 ด้านเนื้อหา
 - 2.3.2 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน
 - 2.3.3 ด้านวิธีการสอน
 - 2.3.4 สื่อการเรียนรู้ / แหล่งการเรียนรู้
 - 2.3.5 ด้านการวัดและประเมินผล
- 2.4 ประเมินประสิทธิภาพการสอน
- 2.5 การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้
- 2.6 ลักษณะของครูที่ดีในอุดมคติ
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและการศึกษาในสังคมไทย

พระพุทธศาสนากับการศึกษาเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกันอย่างมากในฐานะที่
พระพุทธศาสนานั้น จัดได้ว่าเป็นกลุ่มแนวคิดใหม่ในช่วง 2500 ปีที่ผ่านมาที่ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อ
ระบบคิดของมนุษยชาติ โดยเฉพาะชาวอินเดียและประเทศในกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่
ยอมรับเอาคำสอนของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้เป็นกรอบในการ
พัฒนาชีวิตและสังคมในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านประเพณีวัฒนธรรม ด้านสังคม การเมืองการ
ปกครอง กฎหมาย เศรษฐกิจหรือการศึกษา โดยเฉพาะในด้านการศึกษาแล้วเราจะพบว่า
พระพุทธศาสนาได้เข้าไปมีส่วนในการเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ก็เพราะสาเหตุ

ที่พระพุทธศาสนานั้นเน้นเรื่องของการศึกษาและมีหลักคำสอนที่เกิดจากการศึกษาและมีแนวทางในการชักชวนให้ผู้ที่เลื่อมใสมุ่งไปสู่ความเป็นผู้ที่รู้จักการพัฒนาตนเอง เช่น คำสอนเรื่องไตรสิกขา คือ สีล สมาธิ ปัญญา นั่นถือได้ว่าพระพุทธศาสนาได้วางหลักเกณฑ์ทางการศึกษาเอาไว้เป็นอย่างดีแต่อย่างไรก็ตามในบางสังคมเมื่อเวลาได้เปลี่ยนไป การจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องด้วยพระพุทธศาสนาก็พลอยเปลี่ยนตามไปด้วยกล่าวคือ มีการให้ความสำคัญกับการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ดังเช่น ในสังคมไทยซึ่งถือว่าเป็นสังคมที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมที่มาจากพระพุทธศาสนานับตั้งแต่การเริ่มก่อตั้งสังคมหรือประเทศชาติขึ้นมา ดังนั้น ระบบการศึกษาของสังคมจึงมีความเกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตลอด

2.2 พัฒนาการหลักสูตรการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 เกิดขึ้นในช่วงที่สังคมไทยมีวิกฤตทางศีลธรรม คนไทยกำลังแสวงหากระบวนการเรียนรู้แบบใหม่ วิธีคิดใหม่ ที่มีประสิทธิภาพยิ่งกว่าเพื่อพลิกฟื้นความเข้มแข็งของระบบจริยธรรม และวัฒนธรรมของสังคมไทย ซึ่งคนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา หลักสูตรดังกล่าวมีเจตนารมณ์แน่วแน่ที่จะพัฒนาคนไทยให้เป็นคนเก่ง ดี และมีวิจรรณญาณ

การเรียนรู้พระพุทธศาสนา ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้กำหนดไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ประกอบด้วยมาตรฐาน 3 ข้อ ซึ่งสอดคล้องกับแนวการจัดการเรียนรู้ของพระพุทธเจ้า ที่เริ่มจากการเรียนรู้ นำสู่การปฏิบัติและเกิดความสุขจากการปฏิบัติจริง ซึ่งหลักการดังกล่าวสามารถนำมาจัดการเรียนรู้ในเรื่องพระพุทธศาสนา คือ มาตรฐาน ส 1.1 เน้นผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา นั่นคือให้ความรู้พื้นฐานก่อนเรียกว่า **ปรียัติ (Knowledge)** มาตรฐาน ส 1.2 เน้นให้ผู้เรียนมีค่านิยมที่ดีงามและมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เรียกว่า **ปฏิวะธ (Attitude)** และมาตรฐาน ส 1.3 เน้นให้ผู้เรียนประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมและศาสนพิธี ทั้งสามารถนำไปประยุกต์ในการดำเนินชีวิต จนเกิดกระบวนการปฏิบัติที่นำความที่นำไปสู่ความสุขในชีวิตจริง เรียกว่า **ปฏินัตติ (Process)**

จากหลักการดังกล่าว การจัดการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนาจึงเน้นการศึกษาเรียนรู้แบบเชื่อมโยงเป็นอรรถสัมพันธ์ บูรณาการให้เกิดความคิดรวบยอด หลักเกี่ยวกับเรื่อง **พระรัตนตรัย** ประกอบด้วย **พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์** อันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นพุทธศาสนา ซึ่งผู้สอนควรออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการเชื่อมโยงกันระหว่างความรู้สร้างศรัทธาและปฏิบัติ เพื่อความสุขจากการเรียนรู้ด้วย ผู้เรียนจึงจะเกิดการเรียนได้สมบูรณ์ตามแนวของพุทธศาสนา กล่าวคือ อย่าให้ผู้เรียนเกิดความทุกข์ เมื่อการเรียนรู้จบลง

เพราะแท้จริงในการจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธนั้น นอกจากจะให้ความรู้แก่ผู้เรียนแล้ว ผู้ถ่ายทอดยังควรฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิด สรจทาและนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติจริงด้วย ผู้ถ่ายทอดจะต้องมีวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการเชิงรุก (Active Learning) ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง ค้นหาคำตอบด้วยตนเอง (Self Learning) ฝึกให้ผู้รู้จักคิด โดยใช้วิธีคิดอย่างหลากหลาย ประมวลผลการเรียนรู้ ด้วยกระบวนการสร้างความคิดรวบยอด (Concept Learning) สรุปสาระการเรียนรู้ในรูปของแผนที่ความคิด (Mind mapping) ได้ด้วยตนเอง

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนนั้น ผู้ถ่ายทอดนอกจากจะต้องรู้จักการออกแบบกิจกรรม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดผลการเรียนรู้ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร กิจกรรมนั้นๆ แล้วยังควรเป็นผู้ที่สามารถให้ผู้เรียนยึดเป็นต้นแบบที่ดีด้วย ซึ่งตามหลักพุทธวิธีสอนนั้นจะต้องให้ทั้ง วิชา (ความรู้) และ จรรยา (ความดี) ควบคู่กันไปด้วย บทบาทของครูจึงควรยึดหลักบนพื้นฐานสำคัญ ห้าประการคือ คอยชี้แนะ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น เป็นให้เขาเอาอย่าง เดินตามทางให้ถูกต้อง ถ้าครูยังหลงทาง เดินไม่ถูกต้องก็ถ่ายทอดความรู้วิชาพระพุทธศาสนาไม่ได้ แต่ทั้งนี้ ก็จะต้องจัดการเรียนรู้ให้เหมาะกับวัยของนักเรียน เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของโรงเรียนและชุมชนของโรงเรียน ผู้ถ่ายทอดจึงต้องทำแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้ในการเรียนการสอนถ่ายทอด ดังนั้น แผนการจัดการเรียนรู้เล่มนี้ จึงเหมาะสมกับสภาพของผู้เรียนและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นอย่างเหมาะสมและลงตัว

เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกตรงตามแนวพุทธวิธี ผู้ถ่ายทอดได้ดำเนินการจัดทำแผนการเรียนรู้ตามหลักการดังนี้

1. การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

ก่อนที่ผู้ถ่ายทอดจะจัดทำแผนการเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ผู้ถ่ายทอดรับผิดชอบนั้น ได้ดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

- 1.1 ศึกษาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
- 1.2 ศึกษาสาระและมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 กระทรวงศึกษาธิการ
- 1.3 ศึกษาตำรา เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความรู้ทางพระพุทธศาสนา มีหนังสือนวโกวาท หนังสือพุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก หนังสือพระไตรปิฎก เป็นต้น
- 1.4 ศึกษาสาระที่เป็นองค์ความรู้สาระที่ 3 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม และวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น
- 1.5 ศึกษากรอบความคิดในการจัดทำสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา และผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1.6 กำหนดเนื้อหาสาระและจุดประสงค์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกรอบความคิดในการจัดทำสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

1.7 วางแผนการออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเนื้อหาสาระและจุดประสงค์การเรียนรู้

1.8 จัดทำแผนการเรียนรู้โดยมีส่วนประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้เป็นไปตามนโยบายของโรงเรียน โดยให้สอดคล้องกับธรรมชาติของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

เมื่อจัดทำแผนการเรียนรู้แล้ว ได้นำแผนการเรียนรู้ไปใช้และได้มีการประเมินผลการใช้แผนการจัดการเรียนรู้ในแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้ เพื่อปรับปรุงและพัฒนา ให้เป็นแผนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพต่อไป

2. กลวิธีและอุบายสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ มีดังต่อไปนี้

กระบวนการจัดการเรียนรู้นับว่าเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ หากผู้ถ่ายทอดจัดกระบวนการถ่ายทอดไม่ดีอาจทำให้กระบวนการเรียนรู้ล้มเหลวได้ ดังนั้น กลอุบายซึ่งเรียกว่า **พุทธวิธีในการสอน** จึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญยิ่งด้วยตระหนักในเรื่องนี้ ผู้ถ่ายทอดจึงได้ใช้กระบวนการถ่ายทอดตามหลักพุทธวิธีสอนดังนี้

2.1 สันทัตสนา คือ การอธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูให้เห็นกับตา

2.2 สมาทปนา คือ ชักจูงให้เห็นจริง ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ

2.3 สมุตเตชนา คือ เร้าใจให้แก่วอกฉ่ำ บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะ แข็งขันมั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นและย่อท้อต่อความเหนื่อยยาก

2.4 สัมปหังสนา คือ ชโลมใจให้เข้มข้น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากการปฏิบัติ¹

นอกจากจะยึดหลักดังกล่าวข้างต้นแล้ว ได้ใช้กลอุบาย และเทคนิคการจัดกระบวนการเรียนรู้หลายๆ วิธี เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ พัฒนาผู้เรียนทั้งด้านพุทธิพิสัย ทักษะพิสัย จิตพิสัย และดำเนินกระบวนการเรียนรู้โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นวิธีการสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะต่างๆ ที่พึงประสงค์ในยุค

¹กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ), 2545, หน้า 168.

ข้อมูลข่าวสาร ดังนั้น ผู้สอนจึงศึกษาความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการสอนหลายๆ วิธีที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเป็นแบบอย่างในเรื่องนี้มีตัวอย่างการสอน พระวัณโณ เป็นต้น ซึ่งมีคำสอนตอนหนึ่งที่สามารถนำมาเป็นแบบอย่างในเรื่องนี้ได้ก็คือ “วัณโณ แม้เธอจะเห็นเรามองดูเราแสดงธรรมทุกเช้าค่ำ อยู่ใกล้ชิดกับเรา จนกระทั่งจับ แตะต้องชายผ้าเรา แต่เธอก็ไม่อาจบรรลุธรรมได้หรอก หากเธอไม่ไปปฏิบัติจริงด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเอง” คำสอนนี้คือหลักฐานยืนยันได้ถึงการยึดผู้เรียนเป็นสำคัญของพระพุทธองค์

2.3 กรอบสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

2.3.1 ด้านเนื้อหา รายละเอียดเนื้อหาสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในระดับชั้น

มัธยมศึกษาปีที่ 3 ประกอบด้วย¹

2.3.1.1 ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา

- การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศต่างๆ ทั่วโลก และการนับถือ

พระพุทธศาสนาของประเทศเหล่านั้นในปัจจุบัน

- ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวสร้างเสริมอารยธรรมและความสงบสุขให้แก่โลก

การพิจารณาเนื้อหาในหลักสูตร

การนำหลักสูตรมาใช้ในรูปของการเรียนการสอนนั้น เนื้อหาวิชาเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งให้ผู้เรียนจะศึกษา และพิจารณาเลือกให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตร จุดประสงค์ทั่วไปในรายละเอียดกระบวนการเรียนการสอน รวมทั้งจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมนอกจากผู้สอนจะต้องมีความรู้ในเนื้อหาวิชาที่จะสอนเป็นอย่างดี

การจัดลำดับความสำคัญของเนื้อหาวิชาให้มีความต่อเนื่องซึ่งเกี่ยวข้องกับจัดการเรียนการสอนทั้งในด้านเนื้อหาความรู้ ทักษะ และกระบวนการ มีดังต่อไปนี้

1. จัดตามลำดับจากสิ่งที่ย่าง ย ธรรมดา ไปสู่สิ่งที่ยากกว่า (Simple to complex) ซึ่งเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สิ่งที่ย่าง ย เพียงเล็กน้อยก่อนที่จะเพิ่มปริมาณให้มากขึ้นหรือเรียนกิจกรรมที่ยากขึ้นไปของเนื้อหาวิชานั้น ๆ
2. จัดให้ผู้เรียนจากสิ่งที่คุ้นเคย เข้าใจง่ายก่อน แล้วจึงนำไปสู่การเรียนรู้ที่ยากขึ้นหรือมีความคุ้นเคยน้อยลง (familiar to unfamiliar) ซึ่งการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะเริ่มจากสิ่งที่ผู้เรียนคุ้นเคย เข้าใจ หรืออยู่ใกล้ตัวของผู้เรียน นำไปสู่กิจกรรมการเรียนรู้ที่ต้องศึกษา หรือ

¹ อ้างแล้ว, กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา, หน้า 23-27.

ค้นคว้าเพิ่มมากขึ้น เป็นการท้าทายความสามารถ ความสนใจของผู้เรียนให้ศึกษาหรือค้นคว้าหาความรู้ในสิ่งที่ผู้เรียนไม่รู้ หรือ ไม่มีความคุ้นเคยในเนื้อหาวิชานั้น ๆ

3. จัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมไปสู่สิ่งที่เป็นนามธรรม (concrete to abstract) โดยที่ผู้สอนจะต้องจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเห็น สัมผัส หรือมีทักษะในสถานการณ์การเรียนรู้ที่ผู้สอนจัดขึ้น หรือจัดให้มีประสบการณ์และทักษะก่อน แล้วจึงให้ผู้เรียนใช้ความสามารถในการอธิบาย สรุป หรือเชื่อมโยงความรู้โดยใช้ภาษาพูดของตนเอง

4. จัดเนื้อหาวิชาตามลำดับเวลาที่เกิดขึ้น ก่อน-หลัง (chronological) ผู้สอนจะต้องพิจารณาเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ความสัมพันธ์ของเนื้อหาวิชา ระยะเวลา และเหตุการณ์ ซึ่งความเข้าใจเหตุการณ์ หรือสถานการณ์ หนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้นก่อนจะทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นต่อไป¹

2.3.2 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึงวิธีสอนหรือเทคนิคในการสอน กิจกรรมการสอน และวิธีสอนที่มีหลายแบบและหลายประเภท

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนมีอยู่หลายรูปแบบด้วยกัน และหลากหลาย เมื่อพิจารณากิจกรรมการเรียนการสอนที่คำนึงถึงลักษณะการเรียนการสอนแล้ว กิจกรรมการเรียนการสอนจะแบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ กิจกรรมการเรียนการสอนที่มีครูเป็นศูนย์กลาง และกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ครูที่มีความรู้ในการจัดกิจกรรมจะสามารถดำเนินการสอน ประสานความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกิจกรรมการเรียนการสอนทั้ง 2 รูปแบบ เปลี่ยนแปลงวิธีการสอน สามารถใช้อุปกรณ์การสอน และจัดประสบการณ์ต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้การเรียนการสอนไม่เป็นที่น่าเบื่อหน่าย ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและให้ความสนใจต่อการสอนของครูตลอดเวลา²

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้สอนควรจะได้พิจารณาข้อมูลเบื้องต้นในเรื่องต่อไปนี้ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมให้แก่ผู้เรียน คือ³

1. การพิจารณาเนื้อหาและระยะเวลาในการสอน ซึ่งผู้สอนจะต้องสามารถพิจารณาได้ว่าเนื้อหาวิชาที่สอนตามหลักสูตรในช่วงระยะเวลานั้น ๆ อยู่ในประเภทใด เช่น มีลักษณะความเป็น

¹ระวีวรรณ ศรีครามครัน,รศ.,เทคนิคการสอน,(ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง,ม.ป.พ.),หน้า 52-53.

²กระทรวงศึกษาธิการ,กรมวิชาการ,ติดตามผลการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษา,(กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ),2522, หน้า 71.

³อ้างแล้ว,ระวีวรรณ ศรีครามครัน.เทคนิคการสอน.หน้า 90-92.

จริง แนวคิด หรือลักษณะของนัยทั่วไป รวมทั้งรู้ขอบเขตของเนื้อหา การมุ่งเน้น เพื่อให้ผู้เรียน ได้รับความรู้ เจตคติ หรือประสบการณ์ ตลอดจนความต่อเนื่อง และลำดับขั้นตอนของเนื้อหาวิชา ทั้งนี้เพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน และวางแผนจัด กิจกรรมการเรียนการสอน รวมทั้งเลือกรูปแบบวิธีสอนให้เหมาะสม สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา และ พื้นฐานความรู้ของผู้เรียน

2. กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ สำหรับการสอนในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ผู้สอนควรจะ พิจารณาเนื้อหาวิชา และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เสริมสร้างและพัฒนาสมรรถภาพ ของผู้เรียนในทุก ๆ ด้าน

2.1 ด้านสติปัญญา

2.2 ด้านจิตใจ

2.3 ด้านสังคม

2.4 ด้านร่างกาย

การพิจารณาเนื้อหาและระยะเวลาที่ใช้ในการสอน จะเป็นข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นให้ ผู้สอนสามารถกำหนดเป็นจุดประสงค์การเรียนรู้ วิเคราะห์แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียน การสอน เลือกวิธีสอน เพื่อเป็นการพัฒนาสมรรถภาพของผู้เรียนในด้านสติปัญญา ให้ผู้เรียนรู้จักพัฒนา ตนเอง มีลักษณะนิสัยที่ดีในการทำงาน มีความพึงพอใจในการทำงาน สามารถสื่อความคิดและ ทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้ได้ผลงานที่ดี มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการรู้จักรักษาสุขภาพอนามัยของ ตนเอง

3. การศึกษาผู้เรียนและสภาพแวดล้อม ซึ่งการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น ถึงแม้ว่าผู้สอนจะจัดเตรียมแผนการสอนมาอย่างดี และใช้อุปกรณ์การสอนที่น่าสนใจ การจัด กิจกรรมการเรียนการสอนจะประสบความสำเร็จได้ ก็ต่อเมื่อผู้สอนจัดการเรียนการสอนที่ผู้เรียน สามารถเรียนได้ เกิดการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนมีความสนใจที่จะเรียน และส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับ ประสบการณ์จริง เกิดความเข้าใจในสิ่งที่เรียน ให้โอกาสผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น สามารถ อธิบายความเข้าใจในสิ่งที่เรียน ให้โอกาสผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น สามารถอธิบายความเข้าใจ ของตนเองให้ผู้สอน และเพื่อนนักเรียนให้ผู้เรียนเข้าใจได้ ซึ่งการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ ที่น่าสนใจจะเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสนใจในการเรียน นอกจากนี้ระยะเวลาที่ใช้ในการ สอนควรจะเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาวิชา ซึ่งไม่เป็นการเร่งรีบจนเกินไปหรือ ให้มีเวลาเหลือสำหรับการทำานอื่น

องค์ประกอบในการเลือกวิธีสอนที่เหมาะสม ผู้สอนควรพิจารณาในเรื่องต่อไปนี้

1. ความต้องการหรือความสนใจของผู้เรียน

2. ระดับอายุ หรือวัยของผู้เรียน
3. ระดับความสามารถในการเรียนรู้ หรือสติปัญญาของผู้เรียน
4. ลักษณะและสภาพของผู้เรียนทางด้านร่างกายและจิตใจ
5. ช่วงระยะเวลาความสนใจของผู้เรียน
6. จุดประสงค์ หรือจุดมุ่งหมายของบทเรียน
7. เนื้อหาวิชาที่จะดำเนินการสอน

2.3.3 ด้านวิธีการสอน

หลักการสอนของพุทธศาสนา ที่ได้นำมาปรับประยุกต์ใช้มีดังนี้

1. **การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ** ได้กิจกรรม กระบวนการที่ผู้ถ่ายทอดได้นำนิทานเรื่องเล่าที่มีคติ เป็นตัวอย่างได้ สามารถเชื่อมโยงกับเนื้อหาได้จึงได้นำมาบอกเล่าให้ผู้เรียนได้รับทราบอย่างเป็นกระบวนการ ในเรื่องนี้พระพุทธองค์ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีมาก จากการศึกษาวิธีสอนของพระองค์ซึ่งเรียกว่า พุทธวิธีสอนนั้นจะเห็นได้ว่า พระองค์จะทรงยกอุทาหรณ์สอนใจ นิทานมีคติ มาเป็นตัวอย่างมากมายจนผู้เรียนมองเห็นภาพชัดเจน มีความเห็นคล้อยตามเรื่องเล่า หรือนิทานนั้นได้ โดยนิทานเหล่านั้นส่วนใหญ่พระองค์จะสรุปสุดท้ายว่า ตัวละครในเรื่องนั้นมีพระองค์เข้าไปเกี่ยวข้องอยู่ด้วยในฐานะใดฐานะหนึ่ง เรื่องนี้มีปรากฏมากมายในนิทานชาดก

2. **การเปรียบเทียบด้วยอุปมา** ข้อนี้พระพุทธองค์ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีมากเพราะตามหลักการสอนของพระพุทธองค์นั้น พระองค์จะไม่ทรงสอนโดยตรง แต่จะทรงใช้วิธีการเปรียบเทียบ อุปมาอุปไมยให้ผู้เรียนรู้จักใช้ความคิดเปรียบเทียบเอง แล้วจะสรุปเป็นองค์ความรู้ด้วยตนเองได้

3. **การใช้อุปกรณ์การสอน** การสอนในสมัยพุทธกาลยังไม่มีสื่อที่เป็นวัสดุมากมายอย่างปัจจุบันนี้ แต่พระพุทธองค์ทรงฉลาดมาก เพราะนอกจากจะใช้วิธีอุปมาดังกล่าวแล้ว พระองค์ยังทรงใช้อุปกรณ์ที่ใกล้ตัว คือ ทรงใช้นุคคลหรือวัสดุสิ่งของที่อยู่กับกลั่นั่นเองเป็นอุปกรณ์ เช่นจะทรงสอนเรื่องความเป็นอนิจจังของสังขาร พระองค์ก็ทรงเอาซากศพของผู้ตายนั้นเองมาสอน ซึ่งเป็นที่มาของบทสวดกุสลาธรรมา อกุสลาธรรมาหน้าศพก่อนนำไปเผาจนทุกวันนี้ นั่นเอง จึงกล่าวได้ว่า พระองค์ทรงเป็นต้นแบบในการใช้สื่อใกล้ตัว และใช้สื่ออย่างประโยชน์สูงสุดประหยัสดุ

4. **การทำให้เป็นตัวอย่าง** การเป็นแบบอย่างที่ดีถือเป็นการสอนที่พิเศษสุด และดีที่สุด พระพุทธองค์ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีมากในเรื่องนี้ เพราะทุกอย่างที่พระองค์ทรงสอนล้วนแต่เป็นเรื่องที่พระองค์ทรงปฏิบัติได้และปฏิบัติเห็นผลดีมาแล้วทั้งนั้น จึงได้นำมาถ่ายทอด ดังนั้น การเผยแผ่ศาสนาหรือการสอนของพระองค์จึงมีคนเชื่อและปฏิบัติตามมากมายและง่ายดาย ถ้าปฏิบัติตัวดี

ไม่ได้แล้วไปสอนก็จะมีความชัดเจนอยู่ในตัวผู้เรียนก็จะเกิดความไม่มั่นใจในตัวผู้ถ่ายทอด ดังนั้นจึงมีผู้กล่าวว่า แบบอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอน หรือ ร้อยรู้ไม่สู้หนึ่งทำ คำพูดที่บอกว่า “จงเอาเยี่ยงแต่อย่าเอาอย่าง” จึงไม่เหมาะสำหรับการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

5. การเล่นเกม เล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่ เรื่องนี้พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษาปฎิภาณเพื่อถ่ายทอดประสบการณ์สู่ผู้อื่นอย่างทรงประสิทธิภาพ ในเรื่องนี้ผู้ถ่ายทอดได้ตระหนักและนำหลักภาษาไทยมาใช้ในการถ่ายทอดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างเชื่อมโยงระหว่างภาษาไทยกับพระพุทธศาสนา โดยใช้ทั้งร้อยแก้ว และร้อยกรอง โดยเฉพาะร้อยกรองนั้นเมื่อเห็นว่าเรื่องใดหากสื่อด้วยบทร้อยกรองแล้ว จะทำให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งได้ดีกว่า ก็จะนำมาเป็นบทนำเข้าสู่สาระการเรียนรู้ทันที ดังปรากฏอยู่ในแผนการเรียนบางแผนฯ

6. อุปมาเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล ข้อนี้ถือเป็น พระพุทโธบายที่ชาญฉลาดของพระองค์ เพราะการที่พระองค์จะทรงถ่ายทอดความรู้หรือสอนใครนั้นพระองค์ทรงศึกษาถึงภาวะจิตหรือความพร้อมของบุคคลนั้นก่อน หากบุคคลนั้นยังไม่พร้อมที่จะรับความรู้ก็จะไม่ทรงถ่ายทอด ครั้นเมื่อทรงรู้ว่าบุคคลนั้นพร้อมแล้วก็จะทรงพิจารณาว่าบุคคลนั้นมีจิตนิสัยอย่างไรด้วยจะสอนธรรมะในแนวใดจะใช้สื่ออุปกรณ์อะไร จะใช้เรื่องเล่าหรือนิทานแบบใดจึงจะถูกจริตคนนั้น นี่ถือเป็น กุศโลบายที่แยบยลมาก จึงถือได้ว่าพระองค์ทรงเป็นต้นแบบในการสอนที่ถือผู้เรียนเป็นสำคัญเป็นคนแรก ผู้ถ่ายทอดตระหนักในเรื่องนี้เป็นอย่างไร ได้มีการศึกษาผู้เรียนเป็นรายกรณีและจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับจิตนิสัยของผู้เรียนตามความแตกต่างดังกล่าว

7. การรู้จักจังหวะและโอกาส ข้อนี้ก็ถือว่าสำคัญมาก พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องนี้มาก ก่อนสอนพระองค์จะทรงดูความเหมาะสมของเวลา สถานที่และบุคคลด้วย หากองค์ประกอบพร้อมพระองค์ก็จะทรงสอน พระองค์ทรงกระหายที่จะให้ความรู้แต่ไม่ทรงกระหายคนที่ยังไม่มีจิตวิญญาณ คือยังมีความไม่พร้อมที่จะรับรู้จากพระองค์นั่นเอง ผู้ถ่ายทอดได้นำแนวดังกล่าวมาพิจารณาและเห็นว่าเป็นหลักการที่ดีในการพิจารณาความพร้อมของผู้เรียน ดังนั้นก่อนการถ่ายทอดความรู้เรื่องใดจึงดูความพร้อม และมีการเตรียมความพร้อมด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น เล่นนิทาน เล่นเกม อ่านบทร้อยกรอง ร้องเพลง นั่งสมาธิ เป็นต้น เพื่อให้ผู้เรียนรู้สึกผ่อนคลายมีความรู้สึกร่วมก่อนจึงถ่ายทอดความรู้ต่อไป

8. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ หลักการถ่ายทอดข้อนี้ คือการรู้จักยืดหยุ่นทั้งเวลา วิธีการ การรู้จักข่มอัตตา มานะ ทิฐิ ขอมรับความบกพร่องของตนเอง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถามอย่างจริงจัง มองโลกในแง่ดี เห็นคุณค่าของคนทุกคนเท่าเทียมกัน เปิดใจตนเองให้กว้าง ซึ่งเรื่องนี้พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างที่ดี เพราะทุกครั้งเมื่อมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับลูกศิษย์พระองค์จะทรงเปิดโอกาสให้ลูกศิษย์ได้แสดงความคิดเห็นทั้งต่อคำสอนและพุทธจริยาของ

พระองค์อย่างไม่ต้องกังวล พระองค์จึงทรงเป็นที่พอใจของลูกศิษย์มาก ผู้ถ่ายทอดพระหน้ในเรื่องนี้จึงเปิดใจตนเองให้กว้าง มองโลกในแง่ดี มีการยืดหยุ่นอย่างเหมาะสมและลงตัวตามสถานการณ์เสมอ

9. การลงโทษและการใช้รางวัล ข้อนี้เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันมาก โดยเฉพาะในประเด็นการลงโทษ ซึ่งทางกระทรวงได้ออกระเบียบไม่ให้ครูลงโทษเด็กด้วยการตี แต่ให้ใช้วิธีอื่นที่ไม่รุนแรง เพราะการลงโทษเด็กด้วยวิธีรุนแรงมีปัญหาตามมามากมาย ดังที่เห็นเป็นข่าวประจำเรื่องนี้พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีดังมีคำสรรเสริญพระองค์ว่า

“พระผู้มีพระภาคทรงฝึกอบรมชุมชนได้เพียงเท่านี้ โดยไม่ต้องใช้อำนาจ”

“ทรงแสดงธรรมในบริษัท ไม่ทรงขบบริษัท ไม่ทรงรุกรานบริษัท ทรงชี้แจงให้บริษัทเห็นแจ้ง ให้สมาทานให้อาหาญ ให้อำนาจด้วยธรรมิกถา”

“พึงรู้จักการยกยอ และการรุกราน ครั้นรู้แล้วไม่พึงยกยอ ไม่พึงรุกรานพึงแสดงแต่ธรรมเท่านั้น”

จากข้อความข้างต้นตีความได้ว่า พระองค์ **ไม่ใช้วิธีลงโทษและให้รางวัล** แม้จะมีการชมอยู่บ้างก็เพียงชมในความดีของบุคคลนั้นๆ พอเป็นตัวอย่างเท่านั้น

ด้วยพระหน้ในเรื่องนี้ ผู้ถ่ายทอดจึงระมัดระวังเป็นพิเศษ คอยตรวจสอบตนเองตลอดเวลาเมื่อมีปัญหาทางอารมณ์ขณะถ่ายทอดความรู้ จะต้องบทเมตตาเป็นประจำ เพื่อระงับความขุ่นเคืองที่อาจเกิดขึ้นได้ ความเมตตากรุณาและจิตสำนึกในทางธรรมจะทำให้การคิดฝ่ายต่ำลดลงได้

10. กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การแก้ปัญหาเฉพาะหน้านั้นไม่ใช่การเอาตัวรอดแต่เป็นการใช้ปฏิภาณไหวพริบ ความฉลาดในทางที่ถูกต้องตอบปัญหา เป็นคนแว่วไวในทางธรรมและทางปฏิบัติ ชัดเจนในเรื่องที่ถ่ายทอด ข้อนี้พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างได้เป็นอย่างดี พระองค์จะทรงเป็นผู้รอบรู้ในทุกปัญหา หยั่งรู้ในสรรพสิ่ง ซึ่งเรียกว่า **สัพพัญญู** ใครสงสัยอะไรถามอะไร พระองค์ทรงตอบได้หมด ดังนั้นผู้ถ่ายทอดจะต้องเป็นผู้รู้ในเรื่องต่างๆ ได้ดี จึงจะเป็นผู้ให้ความรู้ที่ดีได้ การแสวงหาความรู้อยู่เสมอจึงเป็นคุณสมบัติประการสำคัญของครู

แนวการสอนพุทธวิธี

1. การสอนแบบอุปมา อุปไมย

วิธีสอนแบบอุปมา อุปไมย หมายถึง วิธีสอนโดยการบรรยายเนื้อหาเปรียบเทียบกับคน สัตว์หรือสิ่งของเพื่อให้นักเรียนเข้าใจและมองเห็นภาพ เกิดมโนทัศน์ง่าย ชัดเจนและสมจริง ใช้วิธีการบรรยายอธิบายเนื้อหาที่เป็นนามธรรมหรือเรื่องที่เข้าใจยาก เปรียบเทียบกับสิ่งที่นักเรียนจะเข้าใจและมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ ในการเปรียบเทียบอุปมา อุปไมย จะต้องเลือกตัวอย่างสิ่งของที่

นำมาเปรียบเทียบอุปมา อุปไมย ที่ชัดเจน และตรงกับเนื้อหา ตรงกับจุดมุ่งหมายของการสอนเรื่องนั้น ๆ มากที่สุด

2. วิธีสอนแบบปฐาภิธาน

วิธีการสอนแบบปฐาภิธาน หมายถึง วิธีสอนที่ใช้การถาม-ตอบ ระหว่างผู้สอนกับนักเรียน โดยผู้สอนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบ หรือนักเรียนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบเพราะในการถาม-ตอบนี้ ผู้สอนจะไม่ตอบคำถามเอง แต่จะกระตุ้นเร้าหรือส่งเสริมให้นักเรียนช่วยกันตอบ

3. วิธีสอนแบบธรรมสาธิต

การสอนแบบธรรมสาธิต หมายถึง วิธีสอนที่ผู้เสนอสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของการปฏิบัติศีล หรือการขาดหลักธรรม ให้นักเรียนสนทนากันจนได้ข้อสรุปความรู้ทางธรรม

4. วิธีการสอนแบบอริยสัจ 4

วิธีการสอนแบบอริยสัจ 4 มีขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 4 ขั้นตอน คือ

4.1 ขั้นกำหนดปัญหา

4.2 ขั้นตั้งสมมติฐานหรือขั้นสมมุติ เป็นขั้นที่ครูและนักเรียนต้องช่วยกันพิจารณาตัวเองว่าสาเหตุของปัญหาที่ยกขึ้นมากล่าวมีอะไรบ้าง

4.3 ขั้นการทดลองและเก็บข้อมูล หรือขั้นนิรนัย

4.4 ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผล หรือขั้นมรรค

5. วิธีการสอนแบบสอบสวนสืบสวน สอบสวนตามแนวพุทธศาสตร์

ระบบการเรียนการสอนแบบสืบสวน สอบสวน มีแนวคิด การสืบสวน สอบสวนเป็นกระบวนการหาความจริงและวิธีการแก้ปัญหาด้วยการตั้งคำถามในแนวกระบวนการวิทยาศาสตร์ทั้งทางโลก และทางธรรม โดยมีขั้นตอนการจัดการเรียนการสอน 5 ขั้นตอน คือ การเห็นปัญหา และการวิเคราะห์ปัญหา การเสนอเหตุแห่งปัญหาในรูปของการตั้งสมมติฐาน การเก็บรวบรวมข้อมูล การทดสอบสมมติฐานด้วยข้อมูล การสรุปผล

6. วิธีสอนแบบไตรสิกขา

วิธีการสอนแบบไตรสิกขา เป็นวิธีการสอนที่ประกอบด้วย ขั้นตอนในการศึกษา 3 ขั้นตอน คือ ขั้นศีล ขั้นสมาธิ และขั้นปัญญา

7. วิธีสอนแบบเบญจขั้น

วิธีการสอนแบบเบญจขั้น ใช้หลักการยึดมั่น ถ้อยมั่นในขั้น 5 อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งมี 5 ขั้นตอน คือ

7.1 ขั้นกำหนดและเสนอสิ่งเร้า (ขั้นรูป)

7.2 ขั้นรับรู้ (ขั้นเวทนา) ให้นักเรียนสัมผัสโดยอายตนะทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย

7.3 ขั้นวิเคราะห์เหตุผลและสังเคราะห์ความรู้สึก (ขั้นสัญญา)

7.4 ขั้นตัดสินความดีงาม (ขั้นสังขาร)

7.5 ขั้นก่อเกิดอุปนิสัยหรือคุณธรรมฝังใจ (ขั้นวิญญาน)

8. วิธีสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ

วิธีสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ขั้นนำ การสร้างเจตคติที่ดีต่อวิธีการเรียน และบทเรียน ขั้นสอน และขั้นสรุป

9. วิธีสอนตามพหุสูตร

กระบวนการเรียนการสอนตามหลักพหุสูตร มี 3 ขั้น คือ การสร้างศรัทธา การฝึกทักษะ ภาษาตามหลักพหุสูตร และการมองตนและการประเมินของกัลยาณมิตร

จากหลักการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ตามแนวพุทธดังกล่าว ได้นำมาปรับ ประยุกต์เป็นกระบวนการเรียนรู้ผู้เรียนอย่างเป็นระบบ ภายใต้ขั้นตอนต่อไปนี้

1. ขั้นนำเข้าสู่สาระการเรียนรู้ เป็นการเตรียมความพร้อม ให้ผู้เรียนเกิดการตื่นตัวที่จะ เรียน สร้างความสนใจให้แก่ผู้เรียน ซึ่งมีวิธีการหลายอย่าง เช่น

- ให้ดูรูปภาพ
- วิเคราะห์ข่าวประจำวัน
- ตั้งคำถาม ถาม – ตอบ
- วิเคราะห์กรณีตัวอย่าง
- ฟังนิทาน
- เล่าความประทับใจ
- ฟังเพลง
- ชมวิดีโอทัศน์
- ปริศนาคำทาย
- ชมสไลด์
- สุภาษิต คำพังเพย คำขวัญ คำกลอน
- ฯลฯ

ผู้ถ่ายทอดต้องมีสื่อการสอนประเภทต่างๆ มาเร้าความสนใจของผู้เรียน พร้อมทั้ง ป้อนคำถามให้ผู้เรียนได้รู้จักคิดวิเคราะห์ตามอย่างมีเหตุผล เพื่อกระตุ้นเข้าสู่สาระการเรียนรู้ คำถามที่ผู้ถ่ายทอดใช้ต้องเป็นคำถามที่สร้างสรรค์ กระตุ้นยั่วยุให้เกิดการถ่ายทอด จุดประกาย

ความคิดให้เกิดการต่อเติม ซึ่งอาจมีคำว่า ทำไม ... อย่างไร ... อะไร ... เมื่อไร ... ที่ไหน ... เป็นต้น ถ้าถามจะต้องมีไม่เสียดลี ยีวน ไม่ดูหมิ่นดูแคลน ไม่ชวนให้คิดไปทางที่ไม่ดี

2. ขึ้นดำเนินกระบวนการเรียนรู้ เมื่อผู้ถ่ายทอดนำเข้าสู่สาระการเรียนรู้แล้ว ผู้ถ่ายทอดจะแจ้งผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง หรือแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ เป็นการชี้แนะให้ผู้เรียนได้รู้ทิศทางหรือเป้าหมาย ของการเรียนรู้ให้ชัดเจน ซึ่งขึ้นดำเนินกระบวนการเรียนรู้นี้จัดว่าเป็นหัวใจสำคัญ ผู้ถ่ายทอดได้เตรียมกระบวนการเรียนรู้ออกแบบจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะมีกระบวนการต่างๆ ดำเนินไปตามขั้นตอนของวิธีการเรียนรู้และเทคนิคการถ่ายทอดที่กำหนดไว้ โดยคำนึงถึงหลักสำคัญ คือ

2.1 เน้นผู้เรียนให้รู้จักคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ตามแนวพุทธ คือคิดดี คิดชอบ คิดสร้างสรรค์ รู้จักคิดวางแผนและจัดลำดับความคิด ซึ่งมีความยากง่ายเหมาะสมกับวัย กาลเทศะ และบุคคล

2.2 ผู้เรียนมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่มเพื่อน ผู้ถ่ายทอด แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคลมีพระปราชญ์หมู่บ้าน ชุมชน มีกิจกรรมร่วมกันในกระบวนการเรียนรู้

2.3 มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็นระหว่างกัน ตลอดจนร่วมกัน แก้ปัญหา และปฏิบัติงานร่วมกันอย่างเป็นกระบวนการแล้วสร้างสรรค์

2.4 จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ค้นหาคำตอบ แสวงหาความรู้ สร้างองค์ความรู้ และสรุปสาระการเรียนรู้ในรูปแผนที่ความคิดด้วยตนเอง

2.5 จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสิ่งใกล้ตัวและจากสภาพแวดล้อม สถานการณ์ สิ่งเร้าทั้งที่จำลองขึ้นและสภาพจริงในชุมชน ท้องถิ่น เพื่อสร้างประสบการณ์ตรง และผู้เรียนสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวันได้อย่างสร้างสรรค์และลงตัว

2.6 จัดกิจกรรมที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมทั้งทางกาย สติปัญญา และอารมณ์ โดยคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน ทั้งด้านความสามารถทางสติปัญญา สังคม และอารมณ์ ซึ่งเน้นด้านความรู้ (I.Q.) และความดีหรือคุณธรรม (E.Q.) ควบคู่กันไป

2.7 เนื้อหาสาระของการเรียนรู้เหมาะสมสอดคล้องกับวัย และความต้องการของผู้เรียน โรงเรียน หมู่บ้าน ชุมชนและท้องถิ่น

2.8 มีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและเพียงพอต่อการค้นคว้าความรู้ตามความถนัด และความสนใจของผู้เรียน โดยคำนึงถึงแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเป็นสำคัญ

2.9 มีสื่อการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอน โดยให้มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับครอบครัว ชุมชน องค์กรต่างๆ เป็นการร่วมมือกันระหว่างผู้ถ่ายทอด ผู้เรียน และ

บุคคลภายนอก ซึ่งอยู่ในสังคมเพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดจากการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงหลักประหยัดสุด ประโยชน์สูง เป็นสำคัญด้วย

3. ขั้นสรุปกระบวนการและสร้างองค์ความรู้ เป็นการสรุปผลจากการดำเนินกิจกรรม ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการเรียนรู้ในแต่ละครั้ง เพื่อตรวจสอบว่าบรรลุตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง หรือจุดประสงค์การเรียนรู้แต่ละครั้งหรือไม่ และผู้เรียนมีพฤติกรรมตามที่คาดหวังหรือไม่

2.3.4 สื่อการเรียนรู้ / แหล่งการเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้ ผู้ถ่ายทอดจะต้องวางแผนว่าจะใช้สื่อใดประกอบการจัดกิจกรรมเรียนรู้ในแต่ละขั้นตอน สื่อบางประเภท ผู้ถ่ายทอดสามารถผลิตเองได้ แต่สื่อบางประเภทต้องไปจัดซื้อจัดหามาใช้ประกอบการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้จึงอาจจะมีทั้งสื่อวัสดุ สื่อเอกสาร และสื่อบุคคล ผู้เรียนรู้จะเขียนชื่อประเภทของสื่อทุกชนิดที่ใช้ในกิจกรรมการเรียนรู้ในหัวข้อนี้ สื่อการเรียนรู้ที่ใช้กันอยู่ทั่วไป ได้แก่ วีดิทัศน์ สไลด์ CAI หุ่นจำลอง รูปภาพ เอกสารประกอบการเรียนรู้ เอกสารประกอบการเรียน บทเรียนสำเร็จรูป ชุดการสอน ใบความรู้ ใบงาน ข่าว หนังสือสำหรับค้นคว้า ฯลฯ ถ้าเป็นสื่อบุคคลก็มักจะเป็นผู้ที่เชิญมาเป็นวิทยากรให้ความรู้ เฉพาะเรื่อง บุคคลตัวอย่าง บุคคลที่ผู้ถ่ายทอดมอบหมายให้ผู้เรียนไปสัมภาษณ์เพื่อเพิ่มความรู้และประสบการณ์ เป็นต้น สำหรับแหล่งการเรียนรู้ที่มีความสำคัญต่อผู้เรียนมากซึ่งผู้ถ่ายทอดควรจัดแหล่งการเรียนรู้ให้มากพอ และนำผู้เรียนไปเรียนรู้และหาประสบการณ์ตรง

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้พระพุทธศาสนา สื่อการเรียนรู้มีบทบาทสำคัญในการที่จะกระตุ้นให้นักเรียนอยากเรียนรู้ใน 3 องค์ประกอบสำคัญ คือ เนื้อหาสาระ ทักษะกระบวนการฝึกปฏิบัติทั้งทางกาย วาจา ใจ และคุณลักษณะ ทศนคติ ค่านิยมที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้วยเหตุดังกล่าว ครูผู้สอนพระพุทธศาสนาควรจะต้องพิจารณาเพิ่มเติมพื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนาของครูผู้สอนด้วยตนเอง จากสื่อการเรียนรู้ที่มีอยู่อย่างหลากหลาย และจะต้องพิจารณาเลือกสรร จัดหาหรือผลิตขึ้น เพื่อนำมาประกอบการเรียนรู้หรือช่วยให้ผู้เรียนสามารถบรรลุเป้าหมายในการเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพสิ่งที่ครูผู้สอนควรระวังในเรื่องของสื่อการเรียนรู้ก็คือ การใช้สื่ออื่น ต้องสนองตอบความต้องการทางการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดประสิทธิผล และมีประสิทธิภาพอย่างสูงสุด สื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อของจริง สื่อวัสดุ หรือสื่อทัศนศึกษา หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ อาจจะไม่ใช่อุปกรณ์การเรียนการสอนที่เหมาะสมจริง ๆ ถ้าหากครูผู้สอนไม่ได้วางแผนเกี่ยวกับการเรียนการสอนให้ชัดเจนเสียก่อน ว่าสื่อที่จะนำไปใช้นั้น มีความจำเป็นอย่างไร และเกิดผลต่อการเรียนการสอนอย่างไรจริง เครื่องมือที่จัดทำ

ขึ้นเพื่อใช้ในการเรียนการสอนซึ่งมีสารประโยชน์ต่อประสบการณ์เรียนรู้ สามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้เป็นไปตามหลักสูตรที่กำหนดไว้

หลักการและแนวคิด ของสื่อการเรียนรู้ควรประกอบด้วยองค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้ และพลังในการกระตุ้นให้นักเรียนอยากเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน คุณลักษณะของสื่อที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่

1. ต้องเป็นสื่อที่เน้นการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง
2. ครูและนักเรียนสามารถจัดทำและพัฒนาขึ้นเอง
3. รูปแบบของสื่อมีความหลากหลาย สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และศักยภาพของผู้เรียน
4. สื่อการเรียนการสอนต้องตรงกับจุดประสงค์ เนื้อหา และกิจกรรมของบทเรียน อีกทั้งยังต้องใช้อย่างประหยัดและคุ้มค่า

ประเภทของสื่อการเรียนรู้

1. สื่อสิ่งพิมพ์ หมายถึง สื่อที่ทำหน้าที่เก็บความรู้ในลักษณะของภาพ และตัวอักษรในรูปแบบต่าง ๆ เช่น หนังสือเรียน หนังสือค้นคว้า คู่มือ พจนานุกรม สารานุกรม ตำรา ภาพพลีกรูปภาพ แผนภูมิ แผนที่ ป้ายนิเทศ แผ่นพับ โปสเตอร์ ฯลฯ
2. สื่อเทคโนโลยี หมายถึง สื่อการเรียนรู้ที่ผลิตขึ้น เพื่อใช้ควบคู่กับเครื่องมือโสตทัศนวัสดุ หรือเครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีใหม่ ๆ สื่อประเพณี ได้แก่ โทรทัศน์ เครื่องฉายข้ามศีรษะ เครื่องบันทึกเสียง วีดิทัศน์ สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ซีดี-รอม อินเทอร์เน็ต ฯลฯ
3. สื่อประเภทวิธีการ หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่ครูหรือนักเรียนจัดขึ้น ทั้งในและนอกห้องเรียน เช่น การสาธิต การแสดงบทบาทสมมติ การแสดงละครและหุ่น การจัดนิทรรศการ กิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรม เป็นต้น
4. สื่ออื่น ๆ ได้แก่ คน/บุคคล ที่มีความรู้ ความชำนาญในสาขาวิชาพระพุทธศาสนา หรือ จริยศึกษา วัสดุอุปกรณ์และแหล่งการเรียนรู้ เช่น วัด พิพิธภัณฑ์ หรือ สิ่งแวดล้อมหรือสังคมต่าง ๆ

ประโยชน์และความสำคัญของสื่อ

1. ช่วยให้นักเรียนเกิดประสบการณ์ตรง เกิดการเรียนรู้ที่ถาวร
2. กระตุ้นให้เด็กสนใจและเข้าใจเรื่องนั้น ๆ ได้แจ่มแจ้ง
3. ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้เร็ว
4. เราให้นักเรียนสนใจในบทเรียน อยากเรียนและเรียนอย่างสนุก

¹ อ้างแล้ว,กระทรวงศึกษาธิการ,กรมวิชาการ,การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา,หน้า 200.

5. เพิ่มประสบการณ์ให้แก่นักเรียน
6. ทำให้บทเรียนที่ยากกลับง่ายขึ้น
7. สร้างบรรยากาศการเรียนการสอนในห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้
8. ทำให้นักเรียนประสบความสำเร็จในการเรียนการสอน

2.3.5 การวัดและประเมินผล

การวัดผลและการประเมินผลเป็นการประเมินเพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการประเมินพัฒนาการของผู้เรียนในด้านความประพฤติ พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนรู้ตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ มีรูปแบบการวัดผลและประเมินผลที่สามารถตรวจสอบว่ากระบวนการเรียนรู้ได้พัฒนาผู้เรียนตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวังหรือจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยมีผลการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นเป้าหมายสำคัญ ดังนั้น การประเมินผลจะต้องครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ด้านทักษะกระบวนการ ด้านทัศนคติ ควรมีการวัดและประเมินตามสภาพจริง โดยเน้นการวัดจากการปฏิบัติเพิ่มสะสมงาน ในการประเมินผลนั้นสามารถประเมินได้ทั้งในระหว่างดำเนินกิจกรรม และหลังจากเสร็จสิ้น กิจกรรมการเรียนการสอน และประเมินสรุปรวม ผู้สอนควรเตรียมการสำหรับการวัดผลและประเมินผล ซึ่งอาจเลือกใช้เทคนิคและเครื่องมือในการประเมินผลหลากหลายให้ครอบคลุมผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง หรือจุดประสงค์การเรียนรู้ และมีการกำหนดวิธีการประเมินให้ชัดเจน เช่น การทดสอบ การบันทึกพฤติกรรม การสัมภาษณ์ การสำรวจความคิดเห็น การบันทึกจากผู้เกี่ยวข้อง เพิ่มสะสมงาน ฯลฯ

ผู้ถ่ายทอดควรกำหนดเวลาและสถานที่ประเมิน ซึ่งอาจจะประเมินระหว่างผู้เรียน ทำกิจกรรม ระหว่างการทำงานกลุ่ม ระหว่างการทำงานตามโครงการ หรือวันใดวันหนึ่งของ สัปดาห์ และจัดทำแบบวัดผลและประเมินผลให้สอดคล้องกับวิธีการที่กำหนดไว้ ฯลฯ เมื่อได้ผลการประเมินทั้งหมด ตามวิธีการที่กำหนดไว้แล้ว ผู้สอนจะต้องนำผลมาวิเคราะห์และสรุปผลการประเมิน เพื่อพัฒนาและปรับปรุงข้อบกพร่อง ของการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาผู้เรียนตลอดจน ปรับปรุงกิจกรรมการเรียนรู้ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ซึ่งควรจะได้้นำผลการประเมินระหว่างเรียน มาประกอบการพิจารณาด้วย

ในการประเมินผลโดยผู้เรียนมีส่วนร่วมกำหนดตัวบ่งชี้การประเมินและเกณฑ์การประเมินด้วยนั้น จะทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าตนเองมีส่วนร่วมในการประเมินตนเองด้วย จะทำให้ผู้เรียนได้ทราบจุดบกพร่องของตนเอง เพื่อจะได้พัฒนาดตนเองได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผล

การเรียนรู้ที่คาดหวังหรือจุดประสงค์และกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละเรื่องว่าจะสามารถวัดผลและประเมินผลได้โดยวิธีใดจึงจะเกิดประสิทธิผล¹

2.4 ประเมินประสิทธิภาพการสอน

การประเมินประสิทธิภาพการสอนของอาจารย์ เป็นหน้าที่ของอาจารย์และผู้บริหาร รับผิดชอบร่วมกันทั้งนี้เพื่อพัฒนาอาจารย์ทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม ให้อาจารย์ที่สอนมีประสิทธิภาพ ซึ่งการสอนที่มีประสิทธิภาพนั้นกิจกรรมการสอนที่อาจารย์จัดขึ้นเอื้ออำนวยต่อนิสิต นักศึกษาให้เกิด การเรียนรู้ บรรลุตามจุดมุ่งหมายของการสอนที่ตั้งเอาไว้ แต่ถ้ากิจกรรมการสอนที่ตั้งเอาไว้ ทำให้ผู้เรียนไม่เกิดการเรียนรู้ได้ครบถ้วนตามจุดมุ่งหมายก็ถือว่าเป็นการสอนที่ไม่มีประสิทธิภาพ หรือถ้าเกิดการเรียนรู้เป็นบางข้อของจุดประสงค์ ถือว่าประสิทธิภาพการสอนน้อย

2.4.1 แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพการสอนของครู

สำหรับคำว่า “ประสิทธิภาพการสอน” นักวิชาการได้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

Good Carter กล่าวว่าประสิทธิภาพการสอน หมายถึงความสามารถที่จะทำให้เกิดเป็นผลสำเร็จตามความปรารถนาโดยใช้เวลาและความพยายามเพียงเล็กน้อยก็จะทำให้ผลของงานที่ได้สำเร็จอย่างสมบูรณ์²

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ กล่าวว่า การดำเนินการสอนให้มีประสิทธิภาพการสอน หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ บรรลุอุดมการณ์ถึงเจตนารมณ์ที่วางไว้

นอกจากนั้น ธวัชชัย จิรณายกุล กล่าวว่า การสอนที่มีประสิทธิภาพ คือ การสอนที่รู้จุดมุ่งหมายของการสอนทั้งที่เป็นวัตถุประสงค์ทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะของการสอน⁴

2.4.2 การสอนที่มีประสิทธิภาพของครู

การสอนของผู้สอนจะประสบความสำเร็จได้นั้น ผู้สอนจะต้องมีเทคนิคการสอนในรูปแบบต่าง ๆ นอกเหนือจากการมีความรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอน วิธีสอน และการใช้อุปกรณ์การสอน องค์ประกอบที่จะทำให้การสอนมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย

¹ อ่างแล้ว,กระทรวงศึกษาธิการ,กรมวิชาการ,การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา,หน้า 201.

² Good,Carter V.1973. **Dictionary of Education**. New York: Mc Graw-Hill Company,1973, p 159.

³ ไพฑูรย์ สินลารัตน์.หลักและวิธีการสอนอุดมศึกษา.(กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2524),หน้า 73.

⁴ ธวัชชัย จิรณายกุล.การสอนและการวิจัยที่ตรงประเด็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพการสอน การวิจัยอดีต ปัจจุบันและอนาคต.(กรุงเทพฯ: กองวิจัยการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. 2518),หน้า 84.

2.4.2.1 เอาใจใส่ในการสอน ผู้สอนที่ประสบความสำเร็จในการสอนนั้นส่วนมากแล้วจะมีความกระตือรือร้น และเอาใจใส่ต่อการสอน ซึ่งรวมถึงการค้นคว้าหาความรู้ที่น่าสนใจ การเตรียมการสอน และการดำเนินการสอน ผู้สอนที่เอาใจใส่การสอนจะติดตามผลการเรียนของผู้เรียน เอาใจใส่ต่อผลความก้าวหน้าของผู้เรียน นอกจากนี้ผู้สอนที่เอาใจใส่ในการสอนจะต้องรู้สึกสนุก และชอบการสอน มีความภูมิใจที่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียน เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต เอาใจใส่ต่องานในหน้าที่ และปฏิบัติงานการสอนด้วยความกระตือรือร้นเหมือนนักธุรกิจที่ปฏิบัติงานของตนเอง

2.4.2.2 ดำเนินการสอนได้ตรงตามจุดประสงค์ การสอนของผู้สอนจะต้องดำเนินไปเพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ความสามารถหรือมีพฤติกรรมตรงตามจุดประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ดังนั้นผู้สอนอาจจะบอกจุดประสงค์ของการเรียนสำหรับการสอนในคาบเวลานั้น ให้ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างชัดเจนก่อนการสอนรวมทั้งกำหนดการประเมินผลผู้เรียนให้ตรงตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

2.4.2.3 ทบทวนความรู้ที่เรียนไป พื้นฐานความรู้เดิมของนักเรียนมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ในเรื่องต่อไป ดังนั้นผู้สอนจึงจำเป็นต้องทบทวนความรู้ของผู้เรียนก่อนที่จะให้ผู้เรียนเรียนรู้เนื้อหาวิชาใหม่ต่อไป การทบทวนความรู้นั้น ไม่ใช่การถามถึงหัวข้อเรื่องที่นักเรียนได้เรียนไปแล้ว แต่เป็นการถามถึงความเข้าใจของเนื้อหาวิชาที่นักเรียนได้เรียนไปแล้ว และจะเป็นการเชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ที่จะเรียนต่อไปด้วย

2.4.2.4 ดำเนินการสอนในลักษณะของกลุ่มการเรียน การดำเนินการสอนในชั้นเรียน ผู้สอนจะต้องคำนึงถึงผู้เรียนซึ่งเรียนร่วมกันในชั้นเรียนในลักษณะของสังคมกลุ่ม เนื่องจากการสอนในชั้นเรียนไม่ใช่การมีปฏิสัมพันธ์เฉพาะผู้สอนกับนักเรียนเป็นรายคนเท่านั้น ดังนั้นการคำนึงถึงกลุ่มเพื่อนของนักเรียนซึ่งมีอิทธิพลต่อการเรียนของนักเรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญเช่นเดียวกัน การจัดการเรียนการสอนในลักษณะของกลุ่มการเรียน หรือการเรียนแบบร่วมมือ จึงเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้เรียนสนใจการเรียนมากขึ้น อย่างไรก็ตามการจัดกลุ่มให้แก่ผู้เรียน ผู้สอนจะต้องคำนึงถึงสภาพภูมิหลังของนักเรียน

2.4.2.5 สร้างแนวคิดในการเรียนรู้ การสร้างแนวคิดหรือระบุแนวทางในการเรียนให้แก่ผู้เรียน จะทำให้ผู้เรียนสามารถคิดค้นหาความรู้ได้ถูกต้องตามแนวทางที่กำหนด ไม่ออกนอกกรอบหรือแนวความคิดไปมากนัก กรอบหรือแนวคิดดังกล่าวอาจจะเป็นคำถาม

2.4.2.6 สอนเนื้อหาวิชาให้เกิดความเข้าใจ ในการสอนเนื้อหาวิชาให้แก่ผู้เรียนนั้น ผู้สอนจะต้องให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาวิชาอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายประการสำคัญของการสอนที่มีประสิทธิภาพ การที่ผู้เรียนมีความเข้าใจลึกซึ้งในเนื้อหาวิชาอย่างแท้จริง 2-3 หัวข้อ ย่อมจะ

ดีกว่าให้ผู้เรียนเข้าใจอย่างกว้าง ๆ หรือเพียงผิวเผินในหลาย ๆ หัวข้อ ผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกเนื้อหาวิชาในบทเรียนที่เห็นว่าเหมาะสมเพื่อฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล

2.4.2.7 กระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจการเรียนรู้ การกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจเรียนจะทำให้ผู้เรียนเอาใจใส่บทเรียนที่กำลังดำเนินอยู่ หรือปฏิบัติการกิจตามที่ได้รับมอบหมายด้วยความสนใจจนสำเร็จ ซึ่งการกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจการเรียนการสอนนั้นขึ้นอยู่กับผู้สอนเป็นสำคัญที่จะหาวิธีให้ผู้เรียนสนใจการสอน

2.4.2.8 สื่อความหมายที่ชัดเจน การสื่อความหมายเป็นกระบวนการสำคัญที่จะทำให้การสอนประสบความสำเร็จได้ การสื่อความหมายของผู้สอนโดยการใช้คำพูด การเขียน การแสดงกิริยาอาการ การแสดงออกทางสีหน้าเหล่านี้ ผู้สอนจะต้องสื่อความหมายให้ชัดเจนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจหรือแปลความหมายได้อย่างถูกต้องตรงตามความประสงค์ของผู้ส่งความหมาย

การดำเนินการสอนอย่างมีประสิทธิภาพนั้น ผู้สอนจะต้องสนใจการสอนของตนเองว่าผู้เรียนจะสามารถเข้าใจการสื่อความหมายหรือไม่ ดังนั้นเมื่อสอนไปสักระยะหนึ่งจึงควรหยุดการสอนชั่วคราว และถามความเข้าใจของนักเรียน ซึ่งอาจจะให้นักเรียนบางคน หรือทั้งชั้นช่วยกันสรุปสิ่งที่ได้สอนไปแล้ว

2.4.2.9 การใช้คำถามที่เหมาะสม การใช้คำถามที่ดี ที่เหมาะสมจะทำให้ผู้เรียนต้องสนใจที่จะคิดค้นหาคำตอบตลอดเวลาของการเรียนอย่างไรก็ดีผู้สอนจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่อไปนี้

- 1) ถามได้ตรงตามจุดประสงค์
- 2) ใช้คำถามที่ชัดเจน
- 3) ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียน
- 4) เว้นระยะเวลาให้นักเรียนตอบ

2.4.2.10 เสริมกำลังใจให้แก่นักเรียน การเสริมกำลังใจให้แก่นักเรียน โดยการกล่าวชมเชย และให้รางวัลในช่วงเวลาและสถานการณ์ที่เหมาะสม จะสามารถสร้างเสริมบรรยากาศที่ดีในการเรียนได้ ทำให้นักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียน และเป็นการสนับสนุนพฤติกรรมที่เหมาะสมของนักเรียนอย่างไรก็ตามวิธีการเสริมกำลังใจนักเรียนแบบหนึ่งอาจจะเหมาะสมและได้ผลดีสำหรับนักเรียนบางคน และอาจจะไม่ได้ผลเลยสำหรับนักเรียนอีกคนหนึ่งก็ได้ ซึ่งในกรณีนี้ ผู้สอนจำเป็นต้องศึกษา เข้าใจ รู้จักลักษณะนิสัย ความต้องการของนักเรียนด้วยและหาวิธีการอื่นเพื่อเสริมกำลังใจให้แก่นักเรียนได้ตรงตามความต้องการ

2.4.2.11 จัดบทเรียนให้มีการฝึกปฏิบัติ การฝึกปฏิบัติหรือการให้นักเรียนทำแบบฝึกหัด จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจและเรียนรู้เนื้อหาวิชาได้ดีขึ้น ทั้งนี้รวมถึงการบ้านแก่นักเรียนในปริมาณที่เหมาะสมกับความสามารถของนักเรียนด้วย

2.4.2.12 ติดตามงานและประเมินความเข้าใจของนักเรียน ในระหว่างการดำเนินการสอนผู้สอนจะต้องคอยสังเกต หรือประเมินความเข้าใจของนักเรียน เพื่อให้ทราบว่านักเรียนเข้าใจเนื้อหาวิชาใหม่ หรือสิ่งที่สอน ทั้งนี้โดยการถามคำถาม หรือถามนักเรียนทั้งหมด โดยรวมเกี่ยวกับสิ่งที่เรียนไปแล้ว

2.4.2.13 สรุปบทเรียนในท้ายชั่วโมง การสรุปบทเรียนเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของการสอน ทั้งนี้ นักเรียนบางคนอาจจะจำบทเรียนได้ดี เมื่อผู้สอนสรุปบทเรียนในท้ายชั่วโมง ดังนั้นในการจัดทำแผนการสอน การสรุปบทเรียนควรเป็นส่วนหนึ่งที่จะต้องกำหนดไว้ในแผนการสอน การสรุปบทเรียน ผู้สอนอาจจะให้นักเรียนออกมาทบทวนสิ่งที่เรียนไปแล้วให้เพื่อน ๆ ฟัง แก้ไขข้อผิดพลาด และเสริมความเข้าใจบางตอนให้ชัดเจนขึ้น

2.4.2.14 ประเมินผลการสอนของตนเอง ผู้สอนที่เอาใจใส่ต่อการสอน และมีประสิทธิภาพจะสนใจในการประเมินการสอนของตนเอง ซึ่งการประเมินการสอนของตนเองโดยวิธีการง่าย ๆ ก็คือการถามคำถามตนเอง¹

2.5 การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

การที่ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้นาน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ การที่ผู้สอนมุ่งหวังให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสม ซึ่งการศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้ จะช่วยให้ผู้สอนได้เข้าใจผู้เรียน และสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ความสามารถ ความสนใจของผู้เรียนและเนื้อหาวิชาได้ อย่างไรก็ตาม แนวทางการดำเนินกิจกรรมของครูเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้นี้มีดังต่อไปนี้

2.5.1 จัดเนื้อหาที่มีความยากง่ายเหมาะสม และเป็นไปตามลักษณะพัฒนาการของผู้เรียน ทั้งในด้านวัย และความสามารถ นอกจากนี้ผู้สอนควรชี้ให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญ และประโยชน์ของการเรียนรู้ในเนื้อหาวิชานั้น ๆ

2.5.2 เลือกรูปแบบการสอนที่จะสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองได้ และสามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจการเรียนรู้ด้วย

2.5.3 จัดกิจกรรมการสอนให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้โดยการฝึกปฏิบัติรวมทั้งให้ผู้เรียนได้รับทราบผลก้าวหน้าของการทำงานนั้นด้วย

¹ อ่างแก้ว,ระวีวรรณ ศรีคร้ามครัน,รศ.,เทคนิคการสอน, หน้า 23.

2.5.4 แจ้งให้ผู้เรียนทราบจุดประสงค์ของการเรียนรวมทั้งเกณฑ์การประเมินผล เพื่อกระตุ้นและสนับสนุนให้ผู้เรียนสนใจการเรียน

2.5.5 จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เป็นขั้นตอนย่อย ๆ โดยคำนึงถึงสิ่งที่ผู้เรียนจะต้องศึกษามาก่อน และความต่อเนื่องของเนื้อหา

2.5.6 เลือกและจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนทั้งนี้เพื่อกระตุ้นความสนใจให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่เรียน การให้งานยากเกินไปจะทำให้ผู้เรียนเบื่อหน่าย ไม่อยากทำ และเห็นว่าเกินความสามารถของตนเอง

2.5.7 สนับสนุน หรือช่วยเหลือกันระหว่างกลุ่มผู้เรียน เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับผู้เรียนได้สอดคล้องกัน โดยการวางแผนงานร่วมกัน ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ และมีประสบการณ์ในหลาย ๆ ด้าน¹

2.6 ลักษณะของครูในอุดมคติ

ครูในอุดมคติจะต้องสนใจเอาใจใส่ผู้เรียน มีความใฝ่รู้ มีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพครู และสามารถดำเนินการสอน หรือจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ มีความรู้ ความสามารถ และทักษะตามที่กำหนดไว้ในจุดประสงค์ของแผนการเรียน หรือหลักสูตร และเพื่อให้การสอนมีประสิทธิภาพ ผู้สอนจะต้องรู้จักวิธีการสอน การดำเนินการสอน การตัดสินใจ การเลือกใช้ และมีทักษะในการสอน เพื่อให้การดำเนินการสอนบรรลุเป้าหมายได้ ดังนั้นครูในอุดมคติจะต้องมีทักษะที่เกี่ยวกับการสอน และความสามารถในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

2.6.1 มีความรู้ดี ผู้สอนจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชา นักเรียน หลักสูตร วิธีการสอนแบบต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเรียนการสอน รวมทั้งมีความรู้เกี่ยวกับทักษะ และความสามารถในการสอนของตนเอง

2.6.2 มีความสามารถในการจัดเตรียมและวางแผนการสอน ผู้สอนจะต้องศึกษาหลักสูตร จุดมุ่งหมาย และนำมากำหนดเป็นจุดประสงค์สำหรับการสอนในแต่ละคาบเวลา ให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชา และจัดเตรียมกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกัน

2.6.3 มีความสามารถในการตัดสินใจ ผู้สอนจะต้องมีความสามารถใช้วิจารณญาณในการคิด ตัดสินใจเพื่อหาวิธีการให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียน ได้รับผลทางการศึกษาสูงสุด ก่อนและระหว่างการเรียนการสอน รวมทั้งเมื่อการเรียนการสอนนั้นเสร็จสิ้นลง

2.6.4 ความสามารถในการสอนและดูแลชั้นเรียน ผู้สอนจะต้องมีความสามารถในการดำเนินการสอน การนำเสนอบทเรียนให้เป็นที่น่าสนใจ ซึ่งสามารถแสดงออกมาให้เห็นได้อย่าง

¹ อ่างแล้ว,ระวีวรรณ ศรีศรีรามกรณ์,รศ.,เทคนิคการสอน, หน้า 40.

ชัดเจน เพื่อส่งเสริม และสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สามารถควบคุมเวลาในระหว่างการสอนเพื่อให้การสอนนั้น ๆ ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกัน ระหว่างกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้สอนจัดขึ้นในชั้นเรียน

2.6.5 มีทักษะการสอน หมายถึง ความสามารถในการเตรียมการสอน ดำเนินการสอน ถามคำถาม กระตุ้น และเสริมกำลังใจผู้เรียนในระหว่างการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนสนใจ เกิดการเรียนรู้ และเข้าใจเนื้อหาวิชา หรือบทเรียนที่ครูสอนอยู่ได้อย่างรวดเร็วรวมทั้งมีความสามารถในการประเมินผลการเรียน และประเมินผลการสอนของตนเอง เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงการสอนของตนเองในครั้งต่อไป

2.6.6 มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ผู้สอนจะต้องมีทัศนคติที่ดี ต่ออาชีพครู แสดงความเอาใจใส่ และให้ความสนใจผู้เรียนอย่างจริงใจ ยอมรับฟังความคิดเห็น การพูด และการตอบคำถามของผู้เรียน รวมทั้งสนใจพฤติกรรมการณ์การเรียนของผู้เรียน ความก้าวหน้าในการเรียน มากกว่าคุณลักษณะส่วนตัวของผู้เรียน

2.6.7 มีความเป็นระเบียบวินัย ผู้สอนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน ดูแลและเอาใจใส่ผู้เรียนให้อยู่ในระเบียบวินัยที่ดีงาม คอยตักเตือน แก้ไข และสั่งสอนผู้เรียนให้มีความประพฤติ ไม่ละเลยพฤติกรรมที่จะก่อให้เกิดลักษณะนิสัยที่ไม่ดีแก่ผู้เรียนในภายหน้า หรือพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของผู้เรียน ต่อเพื่อนนักเรียนด้วยกัน¹

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณัฐติยา จตุรนาคากุล ได้ทำวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการสอนของอาจารย์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพระนครเหนือ พบว่า ประสิทธิภาพการสอนของอาจารย์โดยรวม อาจารย์สายวิชาชีพ อาจารย์สายวิชาสามัญ มีประสิทธิภาพการสอนโดยรวม 6 ด้าน รายด้านแต่ละด้านอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีประสิทธิภาพการสอนอยู่ในระดับมากทุกข้อ ยกเว้นอาจารย์สายวิชาสามัญมีประสิทธิภาพการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ในข้อ 4 ทบทวนเนื้อหาเดิมก่อนสอนบทเรียนใหม่ ข้อ 5 มีการสรุปบทเรียนทุกครั้งก่อนจบบทเรียน มีประสิทธิภาพการสอนระดับปานกลาง

เมื่อประเมินประสิทธิภาพการสอนของอาจารย์โดยรวม อาจารย์สายวิชาชีพ และอาจารย์สายสามัญ พบว่า มีประสิทธิภาพการสอนโดยรวม 6 ด้าน รายด้านแต่ละด้าน และรายข้อแต่ละข้อสูงกว่าเกณฑ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

¹ อ้างแล้ว,ระวีวรรณ ศรีศรีรามครัน,รศ.,เทคนิคการสอน.หน้า 19.

และเมื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการสอนของอาจารย์สายวิชาชีพ และอาจารย์สายสามัญ พบว่า ประสิทธิภาพการสอนด้านความรู้โดยรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ประสิทธิภาพการสอนด้านความรู้ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 ในข้อ 2 สามารถยกตัวอย่างประกอบการอธิบายได้ชัดเจนทำให้เข้าใจเนื้อหาวิชาที่สอนมากขึ้น ข้อ 3 สามารถตอบคำถามทางวิชาการที่นักศึกษาสงสัยได้เป็นอย่างดี ข้อ 5 สามารถนำข่าว เหตุการณ์ และสถานการณ์ปัจจุบันของสังคมมาประยุกต์ใช้กับวิชาที่สอน

เมื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการสอนด้านการสอน โดยรวม พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ประสิทธิภาพการสอนด้านการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในข้อ 1 สนใจและซักถามนักศึกษาอย่างทั่วถึงขณะสอน ข้อ 2 สอนเนื้อหาต่อเนื่องเป็นลำดับง่ายต่อการเรียนรู้ ข้อ 4 ทบทวนเนื้อหาเดิมก่อนสอนบทเรียนใหม่ ข้อ 5 มีการสรุปบทเรียนทุกครั้งที่สอนจบบทเรียน ข้อ 6 ใช้เทคนิควิธีสอนต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับเนื้อหา ข้อ 7 สามารถปรับวิธีสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน

เมื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการสอนด้านการใช้สื่อการสอน โดยรวม พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในข้อ 1 ใช้สื่อการสอนเหมาะสมกับระดับความรู้และความสามารถของนักศึกษา ข้อ 2 ใช้สื่อการสอนที่ทันสมัย น่าสนใจ ข้อ 3 จัดเตรียมสื่อการสอนให้อยู่ในสภาพพร้อมใช้งานทุกครั้งที่มีการเรียนการสอน ข้อ 6 สามารถใช้สื่อการสอนช่วยให้นักศึกษาเข้าใจบทเรียนมากขึ้น

เมื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการสอนด้านความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนักศึกษา โดยรวม พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อาจารย์มีประสิทธิภาพการสอนด้านความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในข้อ 2 รู้จักและจำชื่อนักศึกษาได้อย่างแม่นยำ ข้อ 3 ติดตามซักถามนักศึกษาถึงความก้าวหน้าในการเรียนอยู่เสมอ ข้อ 4 สามารถแก้ปัญหาให้แก่ผู้เรียนเป็นรายบุคคล ข้อ 5 ยินดีให้คำปรึกษานอกเวลาเรียนเมื่อนักศึกษามีปัญหาต่างๆ

ส่วนการเปรียบเทียบประสิทธิภาพการสอน และด้านการวัดและประเมินผล พบว่า ประสิทธิภาพการสอนโดยรวม และรายข้อไม่แตกต่างกัน¹

¹ณัฐติยา จตุรนาคากุล, ประสิทธิภาพการสอนของอาจารย์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพระนครเหนือ, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพระนครเหนือ, 2549. (บทคัดย่อ)

นราศรี อภิบาลศรี ศึกษาประสิทธิภาพการสอนของครูโรงเรียนเอกชนระดับ อาชีวศึกษา จังหวัดจันทบุรีผลการวิจัย ดังนี้ครูมีแรงจูงใจ, การมีส่วนร่วม, การเรียนรู้, สื่อการสอน, และประสิทธิภาพการสอนในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางทักษะของครูจำแนกตามวุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน แรงจูงใจ การเรียนรู้และสื่อการสอนของครูมีประสิทธิภาพในการสอนใน ภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ครูที่มีประสบการณ์การทำงานแตกต่างกัน จะมี ประสิทธิภาพการสอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในหัวข้อการคิดนวัตกรรม การเรียนการสอน และหัวข้อการเอาใจใส่ผู้เรียนทุกคนอย่างสม่ำเสมอ ส่วนการมีส่วนร่วม จะมี ประสิทธิภาพการสอนแตกต่างกัน ในภาพรวมและในหัวข้อคิดนวัตกรรมการเรียนการสอน ด้าน การเรียนรู้ จะมีประสิทธิภาพการสอนแตกต่างกัน ในหัวข้อบริหารเวลาสอน ด้านสื่อการสอน จะมี ประสิทธิภาพการสอนแตกต่างกัน¹

สมานมิตร อยู่สุขสวัสดิ์ ได้ศึกษาประสิทธิภาพการสอนของอาจารย์วิทยาลัย เทคโนโลยีอุตสาหกรรมสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ พบว่า ประสิทธิภาพการ สอนของอาจารย์อยู่ในระดับมากทุกด้านและทุกข้อ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือด้านความพึง พอใจของนักศึกษา รองลงมาได้แก่ ด้านเนื้อหา ด้านวิธีการสอน ด้านการวัดผล ด้านงานที่รับ มอบหมาย และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านอุปกรณ์การสอน²

¹ นราศรี อภิบาลศรี, **ประสิทธิภาพการสอนของครูโรงเรียนเอกชน ระดับอาชีวศึกษา จังหวัด จันทบุรีมหาวิทยาลัยบูรพา**, 2548. (บทคัดย่อ)

² สมานมิตร อยู่สุขสวัสดิ์, **ประสิทธิภาพการสอนของอาจารย์วิทยาลัยเทคโนโลยีอุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, โครงการภาควิชาเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์**, 2545. (บทคัดย่อ)

